

Vinkovci u srednjem vijeku

Tomašević, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:535627>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Lucija Tomašević

Vinkovci u srednjem vijeku

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij pedagogije i povijesti

Lucija Tomašević

Vinkovci u srednjem vijeku

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2021.

Znanstveno područje: humanističko polje

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: svjetska i hrvatska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Denis Njari

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum *16.9.2021.*

Jurja Tomasić, 0122230639

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Srednjovjekovno naselje Sv. Ilija nastalo je jednim dijelom na temeljima antičkoga grada Cibala čiju je propast uzrokovala Seoba naroda. Stoga će se u prvome dijelu rada govoriti o gospodarskom, strateškom i kulturnom značaju antičkih Cibala. Zatim slijedi opis Cibala u vrijeme Seobe naroda te interpretacija ključnih događaja koji su uzrokovali neposrednu propast Cibala. Srednjovjekovno naselje na području današnjih Vinkovaca počinje se razvijati oko 1000. g. Naselje se počinje razvijati na dijelu grada Vinkovaca koje se danas naziva Meraja. Kao i većina srednjovjekovnih naselja, započinje svoj razvoj oko crkve. Gospodarski razvoj naselja uzrokovao je porast stanovništva zbog čega se javila potreba za gradnjom veće crkve u 14. st. O svakodnevnom životu stanovnika naselja Sv. Ilija nema mnogo podataka jer dostupni izvori većinom govore o parničnim sukobima, posjednicima i pravima posjednika na ovo naselje. Prema tim izvorima utvrđeno je kako je obitelj Baćinski bila najduži posjednik naselja Sv. Ilija. Upravo se u izvorima javlja različito imenovanje ovoga naselja. Naime, naselje je kroz godine mijenjalo ime, stoga danas nema jedinstvenog rješenja u pogledu imenovanja naselja. Jedni izvori navode kako se naselje nazivalo Sv. Ilija, a naziv je dobilo po zaštitniku crkve. S druge strane naziv Bogdánfalva javlja se u rješenju jednog parničnog sukoba. Kao posljednji problem u određivanju imena ovoga naselja javlja se ime Vinkovci. Prvotno se mislilo kako su naselja Vinkovci i Sv. Ilija bili istovjetni. Ipak, kasnijim istraživanjima, zaključeno je kako su Vinkovci prvo bili zaselak Sv. Ilije, a zatim su se proširili na područje samoga naselja. Dolaskom Osmanlija započinje stagnacija razvoja samoga naselja Sv. Ilija, a povlačenjem osmanske vojske započinje propadanje, a kasnije i potpuno raseljavanje stanovništva.

Ključne riječi: Vinkovci, srednji vijek, Sv. Ilija, Slavonija

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pregled povijesti antičkih Cibala	3
3. Tijek i posljedice seobe naroda na području Cibalaea	5
3.1. Vizigoti	5
3.2. Ostrogoti, Langobardi i Gepidi	6
3.3. Avari i Slaveni	7
3.4. Franci	8
3.5. Kraj antičkih Cibala	8
4. Novo naselje na Meraji	9
4.1. Crkva Sv. Ilije na Meraji	10
5. Posjednici naselja Sv. Ilije	12
5.1. Rod Baćinski	12
5.2. Velikaške obitelji Talovci i Gorjanski	14
5.3. Vid Srlić	16
6. Osmanska vlast	16
7. Problematika naziva naselja	17
7.1. Naziv Bogdánfalva	18
7.2. Naziv Sveti Ilija (Zenthelye)	19
7.3. Naziv Vinkovci	19
Zaključak	21
Literatura	23

1. Uvod

Antičko naselje, koje se razvijalo na lijevoj obali rijeke Bosut, nakon rimskog osvajanja dobiva naziv Cibalae. Za vrijeme rimske uprave Cibalae postaju jedan od značajnih gradova u Carstvu. Naime, imali su važnu ulogu u osiguravanju dunavskog limesa od prodora barbarskih naroda. Keramičarska i lončarska proizvodnja te trgovina žitom i drvom pridonijele su razvoju Cibala u trgovačko i obrtničko središte. Međutim, Seoba naroda potaknula je niz burnih događaja koji su u konačnici uzrokovali propast antičkih Cibala. Danas o navedenim događajima postoji veoma malo podataka. Naime, uslijed nedostatka pisanih izvora, povjesničari se najčešće oslanjaju na arheološke izvore. S obzirom na to da arheološki izvori zahtijevaju dodatno tumačenje, danas postoje brojna otvorena pitanja na koja treba odgovoriti u pogledu točnih uzroka uništenja antičkih Cibala te životu stanovništva nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva. Nakon što su Franci uništili avarsku vlast, stvorene su se panonske države nalazile pod vlašću Franaka. Razdoblje koje je uslijedilo obilježeno je smjenom različitih država i vladara, a o njihovoj vlasti nema mnogo podataka. Srednjovjekovno naselje Sv. Ilija, koje se nalazilo u neposrednoj blizini antičkih Cibala, počelo se razvijati oko ranoromaničke crkvice na Meraji u 11. st. Iz mađarskih se izvora saznaje da je crkvica bila posvećena sv. Iliji prema kojemu je naselje dobilo ime. Prosperitet naselja može se potvrditi gradnjom nove gotičke crkve, tj. porast stanovništva zahtijevao je gradnju većeg sakralnog objekta. Za razvoj naselja Sv. Ilija važna je isprava iz 1498. g. u kojoj se po prvi puta naselje dovodi u kontekst s trgovinom. Točnije, navodi se kao *oppidum (trgovište) Zenthille*. Nadalje, naselje se u predosmanskom razdoblju nalazilo na vrhuncu svojega razvoja. Prije nego što je potpao pod osmansku vlast, Sv. Ilija bio je u posjedu raznih obitelji. Prva obitelj bila je obitelj Baćinski iz roda Szente-Mágoacs, a ujedno je i najduže upravljala naseljem. U 15. st. javljaju se suvlasnici naselja poput Talovaca i Gorjanskih koji su imali pravo na udio nad upravom naselja Sv. Ilija. Nakon uspostave osmanske vlasti postoji veoma malo izvora koji pružaju uvid o životu stanovništva. Poznato je da se stanovništvo srednjovjekovnog naselja Sv. Ilija postupno raseljavalo, a time je i naselje postupno prestajalo postojati. Zemlju na kojoj se nalazilo naselje započela su obrađivati okolna sela. Kao jedan od ključnih problema javlja se nedosljednost u nazivlju srednjovjekovnog naselja koje se prostiralo na području današnjih Vinkovaca. Stoga je

cilj ovoga rada iznijeti ključne nedoumice pri imenovanju srednjovjekovnog naselja na području današnjih Vinkovaca, navesti ključne događaje koji su uvjetovali promjeni samoga naziva te na temelju navedenog odgovoriti na pitanje naziva naselja na području današnjih Vinkovaca. Poznato je kako je naselje dobilo ime po svecu Iliji. Međutim, postoji mogućnost kako je naselje istovremeno imalo nekoliko naziva.

2. Pregled povijesti antičkih Cibala

Na području današnjih Vinkovaca može se pratiti dugi kontinuitet naseljavanja. Prema nekim procjenama, prvo naseljavanje na tom području započelo je u 6. tisućljeću pr. Kr.¹ U tom se razdoblju na ovim prostorima javlja starčevačka kultura. Nakon rimskog osvajanja Ilirika započinje razvoj antičkoga grada Cibala. S etimološkog gledišta, naziv Cibalae dolazi od ilirske riječi za brežuljak što opravdava vizualni izgled naselja koji se razvijao na lijevoj obali rijeke Bosut koja je na većoj nadmorskoj visini.² „Grad je bio utvrđen opkopom, zemljanim bedemom i palisadom, koja je na ulazima u grad imala zidana pojačanja.“³ Prema provedenim arheološkim istraživanjima utvrđena je fortifikacija grada koja se odvila u dva navrata, odnosno može se podijeliti na stariju i mlađu.⁴ Naselje se počelo širiti oko lokaliteta Hotel-Tržnica.⁵ Današnji središnji dio Vinkovaca, tj. Trg bana Josipa Šokčevića odgovara prostoru koji su obuhvaćali bedemi Cibala. Ulogu u povezivanju s istočnim bedemima imao je potok Ervenica koji se ulijevao u Bosut. Naime, južni dio potoka nazivao se Barica te se na tome prostoru navodno nalazilo rimsko пристаниште.⁶ Na temelju toga može se zaključiti kako je Bosut bio važan plovni put sve do prestanka rimske vlasti. Važan je i geografski položaj grada jer se u njegovoj blizini nalazio dunavski limes.⁷ Nadalje, osim riječne povezanosti bila je razvijena i cestovna infrastruktura. „Grad je ležao na magistralnom južnopanonskom pravcu koji je Italiju povezivao s istočnim dijelovima Carstva.“⁸

---

¹ Martin Grgurovac, ur., *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1.* (Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“, 2008.), 18

² Skupina autora, *Vinkovci* (Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, 2010.), 25

³ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1.*, 21

⁴ Stanko Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti* (Vinkovci : Matica hrvatska, Ogranak ; Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2007.), 13

⁵ Ivana Iskra Janošić, *Vinkovci u antici i srednjem vijeku* (Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2005), 12

⁶ Dražen Živić, ur., *Vukovarsko-srijemska županija: prostor, ljudi i identitet* (Zagreb-Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: Vukovarsko-srijemska županija, 2012.), 81

⁷ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 22

⁸ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 15

Prema tomu, Cibalae su imale veliku ulogu i u kopненоj komunikaciji. Magistralu su činile posavska, središnja i podravska cesta.⁹

Kada je riječ o gospodarstvu, važnu je ulogu imala keramičarska i lončarska proizvodnja. O proizvodnji keramičarskih proizvoda svjedoče keramičarske peći koje su pronađene u većem broju na području današnjih Vinkovaca i okolice. Nadalje, u Cibalama se trgovalo žitaricama i drvom. Prometna povezanost Cibala, blizina većih prometnih pravaca, blizina dunavskog limesa te keramičarska i lončarska proizvodnja pogodovali su razvoju grada u važno obrtničko, prometno i gospodarsko središte.¹⁰

Razvoj gospodarstva utjecao je na urbanizaciju Cibala. Snažnom romanizacijom tijekom 1. st. dolazi do izraženog razvoja urbanizacije. Stoga, Cibalae dobivaju status municipija za vrijeme vladavine cara Hadrijana.¹¹ Za vrijeme vladavine Karakale, nose naziv Colonia Aurelia Cibalae, odnosno podignute su na status kolonije 212. g.¹²

Širenje kršćanstva brzo je zahvatilo Cibale koje pripadaju ranokršćanskim središtima. Naime, u 3. st. postojala je biskupija *Ecclesia Cibaltarum* čiji je biskup bio Euzebije.¹³ Tijekom Decijeve progona kršćana Euzebije je umro mučeničkom smrću. „Tako bi Euzebije Cibalski bio najraniji poznati biskup u čitavoj Panoniji.“¹⁴ Osim, Euzebija, postojali su i drugi cibalski klerici koji su umrli mučeničkom smrću. Poznata je i mučenička smrt lektora Poliona koji je spaljen u okolici Cibala.¹⁵ O utjecaju i rasprostranjenosti kršćanstva svjedoče i nadgrobni spomenici na kojima su vidljive kršćanske oznake.¹⁶

---

⁹ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 15

¹⁰ Živić, *Vukovarsko-srijemska županija: prostor, ljudi i identitet*, 81,82

¹¹ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 21

¹² Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas* (Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“: Gradski muzej Vinkovci, 2011.), 46

¹³ Skupina autora, *Vinkovci* 31

¹⁴ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 16

¹⁵ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 22

¹⁶ Skupina autora, *Vinkovci*, 31

Nestabilnost Carstva, uzrokovana čestim borbama za vlast, utjecala je i na stabilnost Cibala. Naime, barbarska plemena iskoristila su stanje Carstva te su počela upadati na pogranične dijelove.¹⁷ Kod Cibala su se sukobili Konstantin i Licinije 314., a kod Murse 351. Konstancije II. i Magnencije. Na području antičkih Cibala rođena su dva rimska cara – Valentijan I. i Valens. U razdoblju od 364. do 375. g. zapadnim dijelom Carstva vladao je Valentijan I., a njegov suvladar, brat Valens, vladao je istočnim dijelom Carstva od 364. do 378. g.¹⁸ Za vrijeme njihove vladavine dolazi do velike seobe naroda koja se odrazila na sudbinu Carstva. Značajnu ulogu za sudbinu Cibala imala je bitka kod Hadrijanopola.¹⁹ Nakon pobjede Vizigota kod Hadrijanopola, započelo je njihovo prodiranje u Ilirik te uništavanje naselja među kojima su se našle i Cibalae.²⁰

3. Tijek i posljedice seobe naroda na području Cibalaea

Razdoblje od druge polovice 4. do polovice 7. st. odnosi se na migracije plemena koja se tradicionalno naziva Seoba naroda. Navedena je seoba obuhvaćala prednjoazijsko, europsko i afričko područje.²¹ Seoba naroda utjecala je na znatno smanjenje moći rimske uprave u podunavskim provincijama.

3.1. Vizigoti

Kao događaj kojim započinje dezintegracija moći rimske uprave, izdvaja se bitka kod Hadrijanopola u kojoj su 378. g. Vizigoti pobijedili Rimljane, a car Valens izgubio život. Nakon navedene bitke barbarski narodi u sve većem broju ulaze na područja rimske uprave. Dolazi do

---

¹⁷ Skupina autora, *Vinkovci*, 32

¹⁸ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 22

¹⁹ Skupina autora, *Vinkovci*, 32

²⁰ *Isto*, 32

²¹ „seoba naroda“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55428> (pristup ostvaren: 7.3.2021.)

sve većih sukoba koji su za posljedicu imali raseljavanje domicilnog stanovništva te uništenje gradova i naselja. U takvim su sukobima i antičke Cibalae postupno gubile na značaju. Naime, Vizigoti 378. g. ulaze i napadaju Cibale i njihovo šire područje. Ovim je napadom oštećena većina gradske i prometne infrastrukture, a pretpostavlja se kako se raselio veći broj stanovništva.²² Iako su se uspjele oporaviti, Cibalae više nisu mogle vratiti staru moć te su bile izložene prodorom ostalih naroda. Za vrijeme cara Gracijana, tj. od 379. do 380. g. započinje naseljavanje Huna i Ostrogota, kao federata, na području Panonije. Međutim, ratovima s barbarskim narodima i procesom njihova naseljavanja oštećeni su ili uništeni brojni panonski gradovi poput Murse.

3.2. Ostrogoti, Langobardi i Gepidi

Kao što je prethodno spomenuto, novi federati u Panoniji postali su 443. g. Huni, a od sredine 5. st. naseljavaju se Ostrogoti. U Panoniju, nakon odlaska Ostrogota, dolaze Gepidi, a Cibalae postaju njihovo središte. Iako su Ostrogoti oko 504. g. ulazili na područje Podunavlja, Gepidi su uspjeli zadržati svoj utjecaj. Međutim, Langobardi ulaze u sukobe s Gepidima te pod njihovu vlast dolazi područje zapadne Sirmijske Panonije.²³ Navedena je smjena vlasti barbarskih plemena obuhvatila i područje antičkih Cibala, a tome danas svjedoče jedino arheološki izvori. Stoga je iznimno teško sa sigurnošću rekonstruirati tijekom izmjene vlasti. Na arheološkom lokalitetu „Tržnica,“ odnosno području današnjeg hotela Slavonija, pronađen je veći broj keramike iz gepidskog razdoblja što dovodi do pretpostavke o postojanju gepidskoga naselja na navedenom lokalitetu, ali i širem području.²⁴

---

²² Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 22

²³ *Isto*, 22

²⁴ Skupina autora, *Vinkovci*, 362

3.3. Avari i Slaveni

Novu opasnost Zapadnom Rimskom Carstvu počeli su predstavljati Avari koji su učvrstili svoj utjecaj na području južne Panonije osvajanjem Sirmija 582. g. U razdoblju od 582. do 796. g. ustrojena su dva avarska kaganata.²⁵ Istovremeno s Avarima dolaze i Slaveni te se polako počinje gasiti život u antičkim Cibalama, a novo se naselje počinje graditi od ruševina staroga. O slavenskom dolasku svjedoče i brojna arheološka nalazišta. Jedno od njih je slavensko paljevinsko groblje iz 7. stoljeća, pronađeno u Dugoj ulici 99.²⁶ Paljevinsko groblje prema svojoj dataciji pripada vremenu Prvog avarskog kaganata.²⁷ Nadalje, vrlo je važno i arheološko nalazište iz 2020. godine gdje su na Rimokatoličkom groblju pronađeni avarski grobovi u rakama i zidani grob.²⁸ Posebno je zanimljiv zidani grob napravljen od opeke i mramornih ploča iz rimskog doba. Naime, iz ruševina antičkih Cibala često se uzimala opeka ili mramorne ploče kao građevinski materijal. Prema procjenama, grobovi se datiraju na kraj 7. ili početak 8. st. Nadalje, u jednom grobu pronađen je avarski konjanik s konjem. Konjanik je pokraden te su samo ostali sačuvani komadići dok je konjska oprema ostala sačuvana.²⁹ Nalaz je specifičan po tome što je u Hrvatskoj po prvi puta pronađeno sačuvano avarsko sedlo.³⁰ Na prijelazu 8. u 9. st. dolazi do većih sukoba Avara i Franaka na području Panonske nizine. Ovim je sukobima započeo kraj avarske prevlasti na ovome području.³¹

---

²⁵ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 24

²⁶ Tajana Sekelj Ivančan i Tatjana Tkalčec, "Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima," *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 23 (2006): 141-212, Pristup ostvaren: 22.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/12009>, 194

²⁷ Danijel Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca* (Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2006.), 245

²⁸ „Jedno od najvažnijih otkrića u arheologiji Vinkovaca u posljednjih 20 godina,“ Grad Vinkovci, Službeni portal grada Vinkovaca, <https://grad-vinkovci.hr/hr/objave/vijesti/jedno-od-najvaznijih-otkrice-u-arheologiji-vinkovaca-u-posljednjih-20-godina> (pristup ostvaren: 28.3.2021.)

²⁹ *Isto*, <https://grad-vinkovci.hr/hr/objave/vijesti/jedno-od-najvaznijih-otkrice-u-arheologiji-vinkovaca-u-posljednjih-20-godina>

³⁰ *Isto*, <https://grad-vinkovci.hr/hr/objave/vijesti/jedno-od-najvaznijih-otkrice-u-arheologiji-vinkovaca-u-posljednjih-20-godina>

³¹ Skupina autora, *Vinkovci*, 33

3.4. Franci

Širenjem utjecaja Franaka dolazi do pokrštavanja stanovništva i na području današnje istočne Slavonije. Na oslobođenom prostoru nastale su panonske države koje su bile podčinjene Francima.³² Iskra-Janošić navodi kako u 9. st. dolazi do velikih zbivanja, od ustanka Ljudevita Posavskog do prodora Bugara. Poslije prodora Bugara na ovome prostoru izmjenjuje se mađarska, makedonska, bizantska te opet mađarska (ugarska) prevlast.³³ Danas se sa sigurnošću može potvrditi mađarska (ugarska) vlast i utjecaj, budući da o razdobljima njihove uprave ima mnogo isprava. S druge strane, o utjecaju bugarske i bizantske vlasti danas nema mnogo sačuvanih izvora. Također, prethodno spomenut utjecaj makedonske vlasti danas je upitan. Drugim riječima, nema sačuvanih izvora o njihovom utjecaju, a većina povjesničara zastupa tezu kako nije riječ o makedonskom nego bugarskom utjecaju.

Krajem 9. stoljeća javlja se bjelobrdska kultura o čemu svjedoče grobovi pronađeni na Meraji. Nadalje, prema arheološkim istraživanjima utvrđeno je da se naselje protezalo „od Meraje na istoku do kuće br. 19 u Dugoj ulici.“³⁴ Na području naselja Sv. Ilija značajne su dvije crkve na Meraji. Od prve, starije crkve, ostali su samo temelji koji su pronađeni 1965. g.

3.5. Kraj antičkih Cibala

Danas je prilično nerazjašnjeno uništenje Cibala. Pojedini povjesničari daju prednost tezi da su Cibalae uništene uslijed većeg prodora barbarskih plemena, no ova teza nema uporište niti u arheološkim niti u pisanim izvorima. Druga se teza odnosi na postupno propadanje grada, tj. uslijed barbarskih napada oštećena je prometna infrastruktura, gradska je uprava izgubila značaj, područje je bilo nesigurno za život te se stanovništvo odlučilo na migraciju.³⁵

---

³² Skupina autora, *Vinkovci*, 33

³³ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 24

³⁴ *Isto*, 24

³⁵ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 18-20

Andrić razdoblje 9. i 10. st. naziva *nijema i tamna stoljeća*.³⁶ Razlog tome jest nedostatak arheoloških nalazišta nakon avarskog odlaska. Može se pretpostaviti da se avarsko-slavensko naselje pokraj antičkih Cibala uništilo te da je novo nastalo u 11. st.

4. Novo naselje na Meraji

Na području danas zvanom Meraja oko 1000. g. započinje naseljavanje koje se održalo do danas. Prvo arheološko istraživanje groblja na Meraji bilo je 1953. g. kada je utvrđen kontinuitet korištenja groblja od rimskog vremena do sredine 18. st.³⁷ Drugo važno istraživanje vodio je Stojan Dimitrijević 1965. g. prilikom kojega su pronađeni temelji ranoromaničke crkve. Prema pronađenim kovanicama u grobovima može se pretpostaviti kako je crkva nastala za vrijeme Ladislavove vladavine (1077. - 1095.). Veličina crkve bila je 33 m², a građena je od rimske opeke, po uzoru na ugarske crkve.³⁸ Prodorom Tatara, 1242. g., crkva je oštećena, ali je ubrzo nakon toga obnovljena.³⁹ U kasnijem razdoblju crkva je bila porušena, a na jednom dijelu njezinih temelja sagrađena je nova, veća, gotička crkva. Obje su crkve bile jednobrodne i posvećene sv. Iliji čije je štovanje bilo značajno za ovo područje.⁴⁰ Oko prvotne, stare crkve, pronađeni su grobovi koji prema dataciji pripadaju bjelobrdskoj kulturi. „Bjelobrdska kultura čini temelj na kojem je nastalo naselje Sv. Ilija, postupno se razvijajući oko groblja i ranoromaničke crkvice čiji je oltar bio posvećen sv. Iliji.“⁴¹ Tijekom istraživanja 1953. g. pronađena je medalja s prikazom sv. Benedikta što je dovelo do pretpostavke da crkvice pripada benediktincima. Jedan od razloga te pretpostavke bila je Justinijanova darovnica benediktincima iz 6. st. Međutim, kasnijim je istraživanjima

---

³⁶ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 23-25

³⁷ *Isto*, 33

³⁸ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 246

³⁹ Skupina autora, *Vinkovci*, 34

⁴⁰ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 24; O štovanju sv. Ilije na području današnjih Vinkovaca reći će se nešto više u sljedećim poglavljima.

⁴¹ Iskra-Janošić, *Vinkovci u antici i srednjem vijeku*, 45

utvrđeno kako je spomenuta darovnica krivotvoreno djelo Petra Đakona, stoga nema utemeljenih i snažnih dokaza koji bi potvrđivali činjenicu da su na Meraji bili prisutni benediktinci.⁴²

Na sam proces naseljavanja i razvijanje jezgre naselja utjecale su i društvene promjene. Ugarski vladari svojim su zakonima utjecali na razvoj naselja. Jedan od zakona odnosio se na pokapanje uz crkve o čemu svjedoče pronađeni grobovi. „Sve veća prostorna gustoća rasporeda crkava omogućila je tijekom 11. st. i zabranu naseljavanja daleko od crkava“⁴³ Navedeni zakoni utjecali su na razvoj naselja na Meraji i okupljanje stanovništva oko nove crkve. Stanovništvo Sv. Ilije velikim se dijelom bavilo obrtom i trgovinom.⁴⁴ Tome u prilog govori činjenica kako se mjesto nalazilo na povoljnom položaju. O razvoju naselja svjedoči podatak da su se održavali župski sajmovi. No, dolaskom Osmanlija razvoj se naselja prekida.⁴⁵

„U sveto Ilinsko područje spadala su mnoga manja naselja, koja su s vremenom nestala, a čiji spomen sačuvao se je u imenima današnjega vinkovačkoga hatara kao: Borinci, Draganovci, Leskovac, Trbušanci, Rvenci, Kanovci, Kunjevci, Zalužje, Keljenovci i dr.“⁴⁶ Pojedina naselja koja su prethodno navedena danas čine prigradska naselja Vinkovaca ili gradske četvrti. Stoga se može zaključiti kako je spomen na navedena naselja očuvan i danas u navedenom nazivlju.

4.1. Crkva Sv. Ilije na Meraji

Prihvatanjem kršćanstva i bizantskim kulturnim utjecajem, Slaveni su prihvatili štovanje kršćanskih svetaca i mučenika, među kojima i kult sv. Ilije. Slaveni su, kao i brojni drugi narodi, zadržali svoja pretkršćanska vjerovanja u pogledu održavanja i njegovanja običaja (ritualnih radnji), pridavanje moći svecima koji su ih podsjećali na njihova pretkršćanska vjerovanja i

---

⁴² Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankaovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 246

⁴³ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 29

⁴⁴ Skupina autora, *Vinkovci*, 313

⁴⁵ *Isto*, 85

⁴⁶ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 40

mitologiju. Pretpostavlja se kako je štovanje sv. Ilije na ovome području povezano sa Slavenkim štovanjem boga Peruna.⁴⁷ Naime, Perun je bio bog groma i munje, a sv. Ilija se smatra zaštitnikom od oluje ili groma. Stoga, postoji mogućnost da se na mjestu gradnje kasnije crkve sv. Ilije nalazilo ritualno mjesto štovanja Peruna.

Prethodno je spomenuto kako je ranoromaničku crkvicu na Meraji zamijenila veća, gotička koja je sagrađena na dijelu temelja prijašnje. Pretpostavlja se kako je zbog porasta stanovništva stara crkva postala premala te je bila potrebna veća. Stoga je stara crkvice ubrzo nakon gradnje nove bila porušena. Nova crkva Sv. Ilije smatra se jednim od rijetkih sačuvanih ranosrednjovjekovnih sakralnih spomenika na području istočne Slavonije.⁴⁸ „Njezina je lađa duga 17 i široka gotovo 10 metara, a duboka poligonalna apsida duga je 7 i široka 8 metara.“⁴⁹ Prozori na gotičkoj crkvi bili su mali, a krovna konstrukcija drvena.⁵⁰

Crkva je najvjerojatnije sagrađena na početku 14. st., ali i dalje se još uvijek ne zna točna godina njezine gradnje. Polazeći od mađarskih izvora njezina se datacija stavljala u 13. st. sve dok nisu bila provedena arheološka istraživanja 1965. g.⁵¹ Prema Diani Vukičević-Samaržiji sagrađena je u 15. st., dok Stojan Dimitrijević njezinu gradnju smješta na početak 14. st.⁵² Do nedoumica oko datuma gradnje dolazi zbog toga što je crkva do danas bila više puta pregrađivana. Stoga, problem predstavlja povratak na njezin izvorni izgled.⁵³

---

⁴⁷ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 57

⁴⁸ Krešimir Bušić, "Prilog poznavanju povijesnog razvoja kršćanstva na vinkovačkom prostoru: kontinuitet društvenoga i urbanoga života oko gotičke crkve sv. Ilije (Meraja) u Vinkovcima," *Croatica Christiana periodica* 26 (2002), br. 50: 11-28, pristup ostvaren: 18.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/118837>, 11

⁴⁹ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 42

⁵⁰ Alojzija Ulman, "Sakralni objekti Cibalae (današnjih Vinkovaca)," *Croatica Christiana periodica* 14 (1990), br. 26: 1-30, pristup ostvaren: 11.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/100409>, 26

⁵¹ Skupina autora, *Vinkovci i okolica*, (Vinkovci: Privlačica, 2002.), 57

⁵² Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 42-43

⁵³ Skupina autora, *Vinkovci i okolica*, 57

Dolaskom Osmanlija na ova područja 1526. g., crkva sv. Ilije pretvorena je u filijalnu te se nalazila u sklopu ivankovačke župe.⁵⁴ U ovome razdoblju počinje se upotrebljavati naziv Meraja što u prijevodu znači trg, tržnica. Navedeni naziv, tj. prijevod potvrđuje kako je trgovište još neko vrijeme opstalo.⁵⁵ Pojedini izvori navode kako je crkva nakon odlaska Osmanlija bila obrasla drvećem i biljem. Može se zaključiti kako nije bila u funkciji, tj. nije bila korištena za održavanje misnih slavlja. Ubrzo nakon povlačenja Osmanlija s područja današnje istočne Slavonije, crkva se obnavlja te je od 1708. g. posvećena sv. Vinku. Međutim, tijekom druge polovice 18. st. izgubila je sakralnu ulogu i počela se koristiti kao skladište.⁵⁶

5. Posjednici naselja Sv. Ilije

Prvi poznati velikaši u čijem je posjedu bilo naselje jesu rod Szente-Mágósc. Tijekom 15. st. javlja se više suvlasnika naselja.⁵⁷ Kao suvlasnici jednoga dijela naselja javljaju se Talovci 1437. g., a nakon njih Gorjanski 1462. g. Zadnji poznati posjednik bio je Vid Srlić/Srdić.⁵⁸

5.1. Rod Baćinski

Prema dokumentu pečuskog kaptola iz 1353. g. naselje Sveti Ilija javlja se pod nazivom Zenthelye, a njegov posjednik bili su unuci bana Martina.⁵⁹ U dokumentu se govori o sporazumu

---

⁵⁴ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 132

⁵⁵ Bušić, "Prilog poznavanju povijesnog razvoja kršćanstva na vinkovačkom prostoru: kontinuitet društvenoga i urbanoga života oko gotičke crkve sv. Ilije (Meraja) u Vinkovcima," 24

⁵⁶ Skupina autora, *Vinkovci*, 363

⁵⁷ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 57

⁵⁸ Živić, *Vukovarsko-srijemska županija: prostor, ljudi i identitet*, 92

⁵⁹ „Vinkovci,“ *Vinkovački vjesnik*, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home> (pristup ostvaren: 25.3.2021.)

oko granica posjeda. Naime, Nikola Berzethe, koji je bio posjednik Monuštara (Nuštar), htio je točno odrediti granice sa svojim susjedima.⁶⁰ Devetorica unuka spomenutoga bana držala su posjed Zenthelye i Hegfalu.⁶¹ Pripadali su rodu Szente-Mágoacs, a prema svojem glavnom posjedu se često spominju i kao Baćinski. Za sada još uvijek nema pronađenih izvora koji bi mogli ukazati kada je točno naselje postalo posjed roda Baćinskih. Prema Pavičićevim procjenama, postoji mogućnost da je kralj banu Martinu darovao posjed krajem 13. st.⁶² Tijekom vladavine roda Baćinskih naselje je doživjelo gospodarski i graditeljski napredak. U to se vrijeme gradi, već spomenuta, gotička crkva sv. Ilije na Meraji.

U listini iz 1410. g. opet se navodi naselje Sv. Ilija u posjedu obitelji Baćinski.⁶³ Listina opisuje suđenje Alberta Sentsalvatorskog s Uršulom, udovicom Nikole Baćinskog, i Ladislavom (sin Uršule i Nikole Baćinski). Albert Sentsalvatorsi odlučio je tužiti Uršulu, njezinog novoga muža Bertóka i Ladislava zbog štete koju su počinili njihovi familijari na njegovom posjedu.⁶⁴ O daljnjem posjedovanju ovoga područja svjedoči još jedna listina iz 1413./1415. iz koje se saznaje kako su Stjepan, vjerojatno Ladislavov sin, njegov rođak Andrija te Ivan Alšanski u sukobu oko posjeda s Davidom od Szántóa. Naime, David od Szántóa tvrdio je kako je kralj Ivanu Alšanskom oduzeo imanja. Druga je strana tvrdila kako je kralj ipak odlučio vratiti oduzete posjede, a palatin Nikola Gorjanski odlučio je cijeli slučaj izložiti kralju. U spomenutim posjedima nalazi se naselje Zenthelye što dovodi do zaključka kako je ono i dalje u posjedima roda Baćinski. Ipak, postoji mogućnost da je Ivan Alšanski imao određeni udio u vlasništvu posjeda Zenthelye.⁶⁵

---

⁶⁰ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 45

⁶¹ *Isto*, 45

⁶² *Isto*, 49

⁶³ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 248

⁶⁴ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 67

⁶⁵ *Isto*, 68-69

5.2. Velikaške obitelji Talovci i Gorjanski

Talovci se navode kao suvlasnici jednoga dijela Sv. Ilije. Pretpostavlja se kako im pripali posjedi Alšanskih, nakon što je njihova loza ostala bez nasljednika. Stoga, 1437. g., kralj im darovnicom daruje posjede zbog sudjelovanja u borbama protiv Osmanlija.⁶⁶ U darovnici se spominje kako su stekli posjede preminulog Ivana Alšanskog, ali nisu stekli Sv. Iliju i još neke druge posjede.⁶⁷ Međutim, Talovci su na nepoznat način uspjeli steći i ostale posjede Alšanskog. Tome su se pobunili Morovići i Dombovarski koji su zbog krvnog srodstva zahtijevali 1464. g. pravo na posjede Alšanskog, ali im zahtjevi nisu ispunjeni.⁶⁸

Druga generacija Talovaca nije bila toliko moćna te je prodala vukovarski posjed 1462. g. Jobu Gorjanskom.⁶⁹ No, posjed se nalazio u rukama roda Hangácsa od 1456. g. Zbog neizvršenja ugovora, Talovci su ponudili osam cjelovitih posjeda i sedam u kojima su imali udjele.⁷⁰ Među posjedima u kojima su imali udio nalazilo se naselje Sv. Ilija. Stoga se pretpostavlja kako su Gorjanski u razdoblju od 1464. i 1481. g. dobili udio u vlasništvu nad naseljem Sv. Ilija, a što potvrđuje dokument iz 1491. g.⁷¹

Prema dokumentu iz 1491. g. kralj Vladislav II. Jagelović oduzeo je posjede Lovri Bánffyju Gorjanskom i Ivanu Kishorvátu od Hlapčića jer su podržavali pretendenta Maksimilijana Habsburgovca. Među posjedima Lovre Bánffyja nalazio se Sv. Ilija, tj. udio jer se naselje i dalje nalazilo u vlasništvu roda Szente-Mágócsa. Osim toga, dokument je značajan jer se prvi puta

---

⁶⁶ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 73

⁶⁷ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca* 249

⁶⁸ *Isto*, 249

⁶⁹ „Vinkovci,“ Vinkovački vjesnik, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home> (pristup ostvaren: 25.3.2021.)

⁷⁰ *Isto*, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home>

⁷¹ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 249

spominje Wynkocz (Vinkovci) koje bilo područno selo naselja.⁷² Oduzeta područja bila su darovana „erdeljskom biskupu Ladislavu i njegovoj braći Petru i Matiji Gerebu od Vingárta, kao i tamiškom županu Pavlu Kinizsiju.“⁷³ Međutim, kako je Vladislav II. sklopio mir s Maksimilijanom, opozvao je ispravu iz 1491. Braća Gereb nisu prihvatili kraljevu odluku te su započeli sa zauzimanjem posjeda. Lovro Bánffy i Ivan Kishorvát žali su se kralju i u ispravi 1498. g. naveli koje su im posjede preoteli Gerebi.⁷⁴ Osim toga, isprava je važna jer se po prvi puta Sv. Ilija navodi kao trgovište.⁷⁵ Činjenicu da je bilo trgovište potvrđuje grob trgovca ili obrtnika koji je arheološkim iskopavanjem 1965. g. pronađen na Meraji. U njegovom su grobu pronađeni novci Matijaša Korvina te Vladislava II. Jagelovića.⁷⁶ Nadalje, iako je odlučeno da se Bánffyju i Kishorvátu vrate posjedi, oni im nisu vraćeni. Posjedi su prvotno bili dodijeljeni banu Ivanišu Korvinu, a tek kada su Lovro i Ivan obećali banu vjernost posjedi su im vraćeni.⁷⁷ Situacija se i dalje nije smirila jer ubrzo dolazi do sukoba između Lovre i Ivana. Već 1506. g. Lovro se potužio kralju kako ga je Ivan Kishorvát izbacio s posjeda te je zahtijevao da mu kralj potvrdom osigura pravo na posjede.⁷⁸ Sukob je u konačnici riješen diplomatski, tj. dogovorom. Važno je spomenuti kako su posjedi Sv. Ilija dodijeljeni rođacima Kishorváta.⁷⁹

---

⁷² „Vinkovci,“ Vinkovački vjesnik, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home> (pristup ostvaren: 25.3.2021.)

⁷³ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 250

⁷⁴ „Vinkovci,“ Vinkovački vjesnik, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home> (pristup ostvaren: 25.3.2021.)

⁷⁵ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca* 250

⁷⁶ *Isto*, 250

⁷⁷ Skupina autora, *Vinkovci*, 74

⁷⁸ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 59

⁷⁹ *Isto*, 60

5.3. Vid Srlić

Zadnji poznati vlasnik posjeda, prije osmanskog osvajanja, bio je Vid Srlić. O tome svjedoče listine iz 1516., 1524. te 1535. godine.⁸⁰ Smatra se kako je prezime južnoslavensko te postoji više verzija kako se čita: Srlić, Šrljić, Srljlić...⁸¹ Srlić je bio prvi posjednik naselja kojem je ono bilo matični posjed.⁸² S druge strane, nepoznato je kako je postao vlasnikom dijela naselja. Pretpostavlja se kako je posjedovao dio koji je pripadao obitelji Baćinski.⁸³ Također, ne zna se je li imao samo udio naselja ili je bio vlasnik čitavoga naselja.

U ispravi iz 1516. g. navode se susjedi ivankovačkog vlastelinstva, a među kojima se nalazi i „Vid Serlyth od Sv. Ilije.“⁸⁴ Potom se u ispravi iz 1524. zajedno s Vinkom Wajdom spominje kao vukovski podžupan.⁸⁵ Iz izvora se može saznati da je bio vojnik u službi Petra Berislavića 1515. g. dok se 1536. g. spominje kao glasnik Franje Tahyja.

6. Osmanska vlast

Osmanska je vojska nakon Mohačke bitke 1526. g. mogla bez prepreka ulaziti i osvajati područja današnje Slavonije i Baranje. Ne zna se točno kada je osmanska vojska osvojila naselje Sv. Ilija, ali se sigurno 1536. g. nalazilo u sastavu Osmanskog Carstva. Naime, 1536. godine osvojili su dijelove središnje i zapadne Vukovske županije među kojima se nalazio Sv. Ilija. Ubrzo

---

⁸⁰ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 60

⁸¹ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 251

⁸² *Isto*, 251

⁸³ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 60

⁸⁴ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 251

⁸⁵ *Isto*, 251

je osnovan Srijemski sandžak, a naselje je stavljeno pod upravu nahije Ivankovo.⁸⁶ U osmanskim popisima iz 1550. g. naveden je pučki oblik naziva za Sv. Iliju tzv. Ilinci.⁸⁷ Također, zanimljiv je još jedan zapis u kojem se spominje kako su napuštenu zemlju Ilinaca dijelili stanovnici Cerića, Vinkovaca i Zalužja.⁸⁸ Iz toga se može pretpostaviti da je tijekom osmanskih pohoda naselje bilo opustošeno i raseljeno. Jedna od pretpostavki jest da je stanovništvo u strahu od osmanskih upada i nadolazećeg zauzimanja, napuštalo naselje. S vremenom se selo Vinkovci proširilo i na područje Sv. Ilije te se tako integrirali u jedno naselje - Vinkovci.

Područje današnjih Vinkovaca i okolna sela bili su raseljeni zbog ratnih zbivanja 1686., a tome svjedoči popis iz 1697. u kojem je zabilježeno da je stanovništvo prebjeglo u blizinu današnjeg Antina. Točna godina oslobođenja ovoga područja je nepoznata, ali pretpostavlja se da bi se moglo raditi o 1687. g. Mirom u Srijemskim Karlovcima, 1699. g., okončan je rat s Osmanlijama. Kada se situacija stabilizirala, 1700./1701., stanovništvo se počinje vraćati.⁸⁹ Odlaskom osmanske vlasti, područje se današnjih Vinkovaca nalazi pod upravom Vojne krajine. U razdoblju austrijske vlasti Vinkovci se sve više razvijaju te postaju sjedištem Brodske pukovnije.⁹⁰

7. Problematika naziva naselja

Jedan od većih problema pri istraživanju povijesti grada Vinkovaca predstavlja pitanje naziva. Prema dosadašnjim pronađenim podacima utvrđeno je kako se upotrebljavao naziv Sv.

---

⁸⁶ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 61

⁸⁷ Martin Grgurovac, *Stari Vinkovci: slikopisni vremeplov grada* (Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“, 2012.), 50

⁸⁸ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 61

⁸⁹ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 251

⁹⁰ Skupina autora, *Vinkovci*, 313

Ilija, a u kojem se nalazila istoimena posvećena crkva. Također, koristio se i naziv Bogdánfalva što se može potvrditi u ispravama iz 14. st. Jedna od pretpostavki jest da su se oba nazivlja odnosila na današnje Vinkovce. Druga je pretpostavka da se naziv Bogdánfalva odnosio na naselje blizu Sv. Ilije. Najmlađi naziv jest *Wynkovec* iz kojeg je proizašao današnji naziv Vinkovci. Jedan od problema jest što se ne može sa sigurnošću utvrditi jesu li Vinkovci istovjetni sa Sv. Ilijom. Najvjerojatnije je da se radi o zaselku koji je s vremenom obuhvatio područje raseljenog Sv. Ilije.⁹¹

7.1. Naziv Bogdánfalva

Prema dosadašnjim pronađenim izvorima i istraživanjima postoji mogućnost kako se naselje na području današnjih Vinkovaca, osim Sveti Ilija, nazivalo i Bogdánfalva. O tome svjedoče izvori iz 14. st. koji opisuju parnične sukobe obitelji Baćinski, u čijem je posjedu bilo naselje s područja današnjih Vinkovaca, i obitelji Sentsalvatorski. Sukob između dviju spomenutih obitelji započeo je 1325. g. kada je Nikolu Baćinskoga, sina bana Martina, Stjepan Sentsalvatorski optužio za ubojstvo.⁹² Nikola se dogovorio kako će dati svoj dio imanja kako ne bi morao platiti globu koja mu je bila izrečena. Određeno je kako će se Stjepanu ustupiti dio šume. Nadalje, navodi se kako je 1329. g. Nikola dobio u selu Bogdánfalvi sudski poziv. Cijeli se slučaj proširio i na sljedeća dva naraštaja u koja su sporila oko šume Újlakerdő. Prema presudi iz 1367. g. odlučeno je kako će dvije trećine pripasti Sentsalvatorskima, a ostatak Baćinskima.⁹³ Spor između dvije obitelji opet se razbuktao 1370. g. i 1374. g., a u svim ispravama spominje se Baćinski posjed Bogdánfalvi. Vrlo je važna sačuvana isprava iz 1374. g. u kojem se navodi kako je naselje prebivalište nekoga od Baćinskih. Na temelju toga, ali i spominjanja Zalužja i Milovana koji se nalaze u okolici naselja, pretpostavlja se kako se iza naziva Bogdánfalva krije naselje Sveti Ilija.⁹⁴

---

⁹¹ Skupina autora, *Vinkovci*, 85

⁹² Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 52

⁹³ *Isto*, 52

⁹⁴ *Isto*, 55

Postoji mogućnost kako je Bogdánfalvi bilo starije ime srednjovjekovnog Sv. Ilije koje se s vremenom prestalo koristiti. No, postavlja se pitanje može li se uistinu tvrditi da je Bogdánfalvi istovjetan Sv. Iliji. Iako se prema spisu iz 1329. spominje kao posjed Baćinskih, ne zna se točno odnosi li se na Sv. Iliju ili neki drugi njihov posjed u blizini.⁹⁵

7.2. Naziv Sveti Ilija (Zenthelye)

Prvi sačuvani spomen mjesta Sveti Ilija nalazi se u dokumentima koji su pisani prilikom prikupljanja papinske desetine 1332. g. Jakov Berengarii i Rajmund de Bonofato uputili su se u Ugarsku kako bi skupili papinsku desetinu.⁹⁶ U navedenom se dokumentu navode mjesta prikupljanja desetine, a među ostalim se navodi naziv Sanctus Elyas ili Sanctus Helyas što je Stjepan Pavičić povezo s naseljem Sv. Ilija.⁹⁷

Danas je najprihvaćenija teza kako se naselje počelo nazivati Sveti Ilija prema crkvi na Meraji koja je nosila ime zaštitnika sv. Ilija.

7.3. Naziv Vinkovci

Stjepan Djaković navodi da je od dolaska Hrvata naselje nosilo naziv Vinkovci za svjetovne, dok se naziv Sv. Ilija koristio za crkvene poslove.⁹⁸ Međutim, nema podatka koji potvrđuju navedenu teoriju. Prema dosadašnjim istraživanjima najstariji spomen naziva Vinkovci datira u 1491. g., a odnosi se na područno naselje Sv. Ilije.⁹⁹ Drugi spomen datira u 1524. g. kada se u

---

⁹⁵ Petković, *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*, 252-253

⁹⁶ Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 36

⁹⁷ Isto, 37

⁹⁸ Grgurovac, *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*, 40

⁹⁹ „Vinkovci“, *Vinkovački vjesnik*, <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home> (pristup ostvaren: 25.3.2021.)

jednoj listini spominju Vinkovci i njihov stanovnik Vinko Wajda. Pretpostavlja se kako su Vinkovci u to vrijeme bili selo, a da su naziv dobili prema nepoznatom Vinku.¹⁰⁰ Druga teorija naziva Vinkovci veže se uz odlazak Osmanlija kada je stanovništvo pronašlo crkvu Sv. Ilije obraslu vinovom lozom. Naime, kontinuitet uzgajanja vinove loze seže još u rimsko doba zbog čega su neki pronašli poveznicu s imenom Vinkovci.¹⁰¹

Kao što je već prethodno spomenuto, na području današnjih Vinkovaca prvotno je postojalo naselje Sv. Ilija sve dok se nije ugasilo, a na njegovo područje proširilo selo Vinkovci. Međutim, u stručnoj literaturi često je dolazilo do pogrešaka pri utvrđivanju imena Vinkovaca. Jedan od slučajeva jest kada je Matija Mesić, selo *Wynkowcz* povezao s gradom Vinkovcima te postavio tezu kako su bili dio posjeda obitelji Berislavića Grabarskih. Na njegovu teoriju svoj je rad nastavio i Vjekoslav Klaić koji je utvrdio da se Vinkovci prvi puta spominju 1483. g. Do ovakvih je grešaka dolazilo uslijed nedostatka izvora i nedovoljne istraženosti povijesti srednjovjekovnoga naselja. Nedostatak izvora može se povezati s time što nisu bili u posjedima istaknutih velikaških obitelji toga razdoblja niti su imali utvrdu i samostan.¹⁰²

Osmanski spisi (defteri) potvrđuju postojanje dvaju naselja jer su oni po osvajanju određenoga područja zadržavali i prihvaćali zatečenu toponimiju.¹⁰³ Stoga, Pavičićeva i Djakovićeva teza o dvostrukoj uporabi imena nije održiva.

---

¹⁰⁰ Skupina autora, *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*, 60

¹⁰¹ Skupina autora, *Vinkovci i okolica*, 57

¹⁰² Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, 32-33

¹⁰³ Skupina autora, *Vinkovci*, 86

Zaključak

Antičko naselje Cibalae rasprostiralo se na području današnjih Vinkovaca. Procvat doživljavaju za vrijeme rimske vladavine, kada imaju važnu ulogu u osiguravanju dunavskog limesa. Također, razvoj trgovine i obrta utjecali su na urbanizaciju Cibala. Međutim, nemiri koji su nastali unutar Carstva, iskoristili su barbarski narodi. Upadanjem na pogranične dijelove ugrožavali su sigurnost Carstva zbog čega je rimska uprava nad ovim područjima imala sve slabiju moć. Prodorom barbarskih naroda dolazi do infrastrukturnih oštećenja Cibala i raseljavanja stanovništva što je za posljedicu imalo stagnaciju razvoja, a kasnije i gubljenje strateškog značaja. O burnim događajima koji su potom uslijedili na ovome području ima vrlo malo podataka. Poznato je da su se pojavljivali Huni, Ostrogoti i Gepidi. O postojanju gepidskog naselja na području današnji Vinkovaca, svjedoči keramika pronađena na lokalitetu Hotel-Tržnica. Nakon osvajanja Sirmija 582. g. započinje naseljavanje Avara na području južne Panonije. Istovremeno s Avarima dolaze i Slaveni koji počinju graditi novo naselje od ruševina antičkih Cibala. Krajem 8. i u 9. st. dolazi do poraza Avara od franačke vojske. Stoljeća koja su uslijedila obilježena su smjenom različitih vladara o čijem vladanju gotovo mnogo podataka.

Tek oko 1000. g. započinje naseljavanje oko ranoromaničke crkve na Meraji. Crkvice je bila posvećena sv. Iliji po kojemu je najvjerojatnije naselje dobilo ime. Iako i danas postoje nedoumice oko imenovanja srednjovjekovnih Vinkovaca, sa sigurnošću se može reći kako se nazivalo Sv. Ilija. Jedan od naziva, koji se u početku osnivanja naselja koristio je Bogdánfalva. Taj se naziv pojavljuje u izvorima iz 12. st. kao posjed Baćinskih te se postavlja pitanje je li istovjetan Sv. Iliji ili se odnosi na neko drugo naselje u neposrednoj blizini. Drugi problem je naziv naselja Vinkovci koje se prvotno odnosilo na selo blizu Sv. Ilije. Riječ je o često pogrešnom izjednačavanju suvremenih Vinkovaca i srednjovjekovnog naselja Sv. Ilija. Naselje Sv. Ilija postojalo je prije Vinkovaca, a njegovim prestankom postojanja, naselje (ili selo) Vinkovci šire svoje područje i na nekadašnji prostor naselja Sv. Ilija.

Nadalje, o srednjovjekovnom naselju Sv. Ilija ima vrlo malo podataka koji pružaju uvid u razvoj i život naselja. Kao jedan od izvora može poslužiti gotička crkva Sv. Ilije koja je sagrađena jednim dijelom na temeljima ranoromaničke. Povećanje broja stanovništva i gospodarski razvoj

utjecali su na potrebu gradnje veće, gotičke crkve u 14. st. Drugi izvori koji pružaju informacije o naselju jesu parnični sukobi vlasnika posjeda. Njihovim se analiziranjem utvrdila smjena posjednika naselja. Rod Baćinski prvi su poznati vladari naselja o čemu svjedoči izvor iz 1353. g. Nadalje, u 15. st. dolazi do pojave više suvlasnika naselja uz Baćinske. Primjerice, nakon smrti Ivana Alšanskog, njegov udio u posjed dobiva velikaška obitelj Talovci. Nakon Talovaca, pravo dobivaju Gorjanski. Zadnji poznati, a ujedno i jedni vlasnik kojem je Sv. Ilija bio matični posjed, bio je Vid Srlić. O svim vlasnicima i suvlasnicima zna se vrlo malo, odnosno poznato je samo da su bili vlasnici Sv. Ilije.

Nakon Vida Srlića Sv. Ilija dolazi pod vlast Osmanlija. Poznato je da se naselje Sv. Ilija već 1536. g. sigurno nalazilo pod osmanskom vlašću, no moguće je da i prije osvojen. U tom se razdoblju u osmanskim spisima navodi njegov pučki oblik nazivlja Ilinci čiju su zemlju obrađivala okolna sela, a među kojima su se nalazili Vinkovci. Pretpostavlja se kako je naselje oslobođeno osmanske vlasti oko 1687. g., a nakon čega dolazi pod upravu Vojne krajine.

Literatura

1. Andrić, Stanko. *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*. Vinkovci: Matica hrvatska, Ogranak; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2007.
2. Grgurovac, Martin, ur. *Vinkovački spomenar: povijest, sjećanje i uspomene na grad, ljude i događaje: knjiga 1*. Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“, 2008.
3. Grgurovac, Martin. *Stari Vinkovci: slikopisni vremeplov grada*. Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“, 2012.
4. Iskra-Janošić, Ivana. *Vinkovci u antici i srednjem vijeku*. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2005.
5. Živić, Dražen, ur. *Vukovarsko-srijemska županija: prostor, ljudi i identitet*. Zagreb-Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: Vukovarsko-srijemska županija, 2012.
6. Petković, Danijel. *Srednjovjekovna naselja sjeverozapadnog dijela vinkovačkog kraja: u prostoru današnjih općina Stari Mikanovci, Vođinci, Ivankovo, Andrijaševci, Markušica, Tordinci, Nuštar te grada Vinkovaca*. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci, 2006.
7. Skupina autora. *Najstariji europski grad: Vinkovci od neolitika do danas*. Vinkovci: Slavonska naklada „Privlačica“: Gradski muzej Vinkovci, 2011.
8. Skupina autora. *Vinkovci*. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, 2010.
9. Skupina autora. *Vinkovci i okolica*. Vinkovci: Privlačica, 2002.

Članci:

1. Bušić, Krešimir. "Prilog poznavanju povijesnog razvoja kršćanstva na vinkovačkom prostoru: kontinuitet društvenoga i urbanoga života oko gotičke crkve sv. Ilije (Meraja) u Vinkovcima." *Croatica Christiana periodica* 26 (2002) , br. 50: 11-28. Pristup ostvaren: 18.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/118837>
2. Sekelj Ivančan, Tajana i Tatjana Tkalčec. "Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima." *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 23 (2006): 141-212. Pristup ostvaren: 22.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/12009>

3. Ulman, Alojzija. "Sakralni objekti Cibalae (današnjih Vinkovaca)." *Croatica Christiana periodica* 14 (1990), br. 26: 1-30. Pristup ostvaren: 11.5.2021. <https://hrcak.srce.hr/100409>

Internet izvori:

1. „Jedno od najvažnijih otkrića u arheologiji Vinkovaca u posljednjih 20 godina.“ *Grad Vinkovci*. Službeni portal grada Vinkovaca. Pristup ostvaren: 28.3.2021., <https://grad-vinkovci.hr/hr/objave/vijesti/jedno-od-najvaznijih-otkriva-u-arheologiji-vinkovaca-u-posljednjih-20-godina>
2. „Seoba naroda.“ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristup ostvaren 7.3.2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55428>
3. „Vinkovci.“ *Vinkovački vjesnik*. Pristup ostvaren: 25.3.2021., <https://sites.google.com/site/vinkovackivjesnik/home>